

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ירמיהו פרקים כ"ג-כ"ד

פרק כ"ג

בהמשך לתוכחה למלכים בפרקים כ"א-כ"ב, פרקנו פותח בתוכחה למנהיגי העם. המנהיגים מדומים לרועים שמעלו בתפקידם והביאו את העם למצבו הקשה. התוכחה מסתיימת בנבואת נחמה לעתיד המדברת על הקמת רועים חדשים ונאמנים, ועל העמדת מלך מבית דוד שימשיך את דרכו של מייסד שושלת המלוכה - דרך הצדקה והמשפט. בהמשך פונה הנביא לסוג שונה של מנהיגים - נביאי השקר, שההתמודדות איתם מהווה את אחת ההתמודדויות הקשות בחיי ירמיהו. נביאי השקר מתנבאים בשם ה', אך נבואותיהם כוזבות וחוזות שלום לעם החוטא. ירמיהו פונה אליהם ומבליט את הניגוד ביניהם ובין נביאי האמת, ואת יסוד השקר המאפיין את כלל התנהגותם. בנוסף, הוא מוכיח אותם על שבנבואות השקר שלהם הם מוליכים את העם שולל ומדרדרים את מצבו.

1 במהלך הנבואה (ט-לב) ירמיהו מציג כמה קריטריונים להבחנה בין נביאי האמת לנביאי השקר:
 (א) אישיות הנביאים: עיינו בפסוקים יא-יב, יד, ועמדו על אישיותם המוסרית של נביאי השקר. מה ניתן ללמוד מכאן על הזיקה בין אישיותו של הנביא לתוכן נבואתו?

(ב) תכלית הנבואות ותוצאתן: עיינו בפסוקים יג-טו, יז, לב, והשוו בין ההשפעה שמשפיעים נביאי השקר על העם בנבואותיהם, לעומת תכלית נבואות האמת (ראו פסוק כב).

(ג) סגנון הנבואה: עיינו בפסוקים ל-לא. מה מאפיין את סגנונם של נביאי השקר? היעזרו בדברי רש"י: מגנבי דברי איש מרעהו - איש מאת רעהו. יש להם מרגלים אצל נביאי האמת ושומעין סגנון שלהם שהם מתנבאים בו ואומרין נבואת שקר באותו לשון, כמו שעשה חנניה בן עזור - שמע את ירמיה מתנבא בשוק העליון 'הנני שובר את קשת עילם', והוא ניבא בשוק התחתון 'שברתי את עול מלך בבל'.

(ד) נסו להציע פירוש נוסף לאור תיאור נביאי השקר במל"א כ"ב, ו-ז, יב-יד. ראו גם את דברי הגמרא (סנהדרין פט,א): 'ויאמר יהושפט האין פה נביא לה' עוד?' - אמר לו (אחאב): הרי יש את כל אלה! אמר לו: כך מקובלני מבית אבי אבא: סגנון אחד עולה לכמה נביאים, ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד.

(ה) הנביא פונה אל נביאי השקר המשוכנעים שזכו לקבל נבואה, ומעמיד בפניהם קריטריון נוסף להבחנה בין נבואת אמת לנבואת שקר. הפעם מדובר בקריטריון פנימי, הקשור לטיב החוויה הנבואית. עיינו בפסוקים ט, כה-כט. במה נבדלת חוויית נבואת האמת מחווייתם של נביאי השקר? שימו לב לשימוש הרב שעושה הנביא בעניין החלום, וחשבו מה הוא רוצה להדגיש בכך. מניין לדעתכם נובע הבדל זה בחוויית הנבואה?

2 בסיום הפרק מופיעה נבואה (לג-מ) השוללת בחריפות את הכינוי 'משא ה' לדברי ה' הנאמרים לנביא.

א) מדוע מתנגד ה' לנוסחה זו? שימו לב לניגוד בין המינוח הפסול למינוח הנכון (פסוקים לה, לז) ולזיקה בין החטא לעונשו (פסוקים לג, לט). היעזרו בדברי רש"י: מה משא ה' - לשון שחוק, לפי שנבואתו להם למשא.

ב) כיצד ניתן ליישב את הסתירה לכאורה בין המקור הזה, ובין נבואות רבות הפותחות בנוסחה "משא" (למשל: ישעיהו י"ג, א, ט"ו, א; מלאכי א', א, ועוד)?

* לעיון נוסף ולהרחבה בעניין זה ראו דברי הרב ברויאר, המובאים בסוף דפי הלימוד.

פרק כ"ד

לאחר גלות יהויכין מלך יהודה, שעמו גלתה גם השכבה הגבוהה בעם ("גלות החרש והמסגר"), מלך צדקיהו דודו על העם הנוותר בארץ. הנוותרים בארץ ראו את עצמם כטובים מאלו שגלו לבבל, משום שאותם ה' לא הגלה, והם, בניגוד לגולים, זכו להישאר בארץ. בניגוד לתפיסה זו, רואה ירמיהו בנבואתו מראה נבואי המהפך את היחס בין שתי הקבוצות הללו: גולי בבל יזכו לשוב לארץ ולהתבסס בה מחדש, בעוד הנוותרים בארץ יכלו.

3 המראה הנבואי בפרקנו מצטרף לשני המראות הנבואיים שראה ירמיהו בנבואת ההקדשה: מקל השקד והסיר הנפוח. בשלוש הנבואות פונה אליו ה' בשאלה: 'מה אתה רואה ירמיהו?', וגם כאן רואה ירמיהו מראה מעולם הטבע המסמל את גורל העם. השוו בין פסוק ו בנבואתנו לפרק א' פסוק י. מה הנקודה המודגשת בפסוק שבפרקנו? כיצד עניין זה מחזק את המסר העולה מתוך המראה שרואה ירמיהו?

4 ישנם כמה קווי דמיון בין המראה בנבואתנו לחלומות פרעה שפותר יוסף: השוו את תיאור התאנים לתיאור הפרות בבראשית מ"א, ב-ג, יט, שימו לב לכפל המראות, החיובי והשלילי. מה עשויה להיות משמעות זיקה זו? תנו דעתכם לתפקידו של יוסף במהלך האלוקי של גלות ישראל, ולמסר שמקבל ירמיהו בנבואתנו ביחס לגלות.

הרחבה

"לכן הנה ימים באים נאם-ה' ולא יאמרו עוד חי-ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי-ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על-אדמתם" (כ"ג, ח-ט)

תניא, אמר להם בן זומא לחכמים: וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח, והלא כבר נאמר: "הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם", אמרו לו: לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא שתהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל לו. (ברכות י"ב ע"ב)

המהר"ץ חיות מבאר מדוע נס הגאולה והשיבה לארץ בבית שני גדול יותר מגאולת מצרים ומניסי יציאת מצרים. קיבוץ אנשים נפרדים, מגלויות שונות, מתרבויות שונות וממסורת שונה לעם אחד - זהו נס קיבוץ גלויות, והוא גדול יותר מיציאת מצרים, שכן אז היה עם ישראל כולו במקום אחד, ועבר יחד לארץ ישראל. ואלו הם דבריו:

"...הנהנה בהיות ישראל במצרים, היו כל ישראל הנמצאים אז כולם במקום אחד ושפה אחת להם ולא נבדלו בנימוסיהם, וכיון שהיה ה' בעזרם והוציאם ביד חזקה מתחת סבלות מצרים שוב היה הנקל

לעשות מהם אומה אחת, כיון שגם בהיותם בארץ מצרים היו אז לעם אחד ושכנו במקום אחד ולא נמצא אז איש מישראל שיגור במקום אחר, וכל אישי האומה היה להם התכונה הנצרכת לקבוץ עם אחד. לא כן בשעת העליה מבבל שם נשתנה הנס באיכותו, כי חוץ מזה שהורשו כולם בדבר המלך כורש לעלות לירושלים, הנה היה אז עם ישראל נפזרים בין עמים ולאומים שונים, אלה מצפון ואלה ממצרים וארץ יון וספרד וצרפת והודו ופרס, שאר המדינות אשר גרו שמה ישראל, והיו נבדלים זה מזה בלשוניהם בנימוסיהם, ולולי ה' בעוזרם לא היה אפשר בחוק הטבע שתושלם קבוצם להיות לעם אחד." (כל כתבי מהר"ץ חיות ח"א עמ' ע"ד, בהג"ה)

ואם נס שיבת ציון בבית שני היה גדול מיציאת מצרים, על אחת כמה נס הגאולה האחרונה שבה חזרנו לארץ אחרי אלפיים שנה ומפזורה שנתפזרה על פני כל העולם.

"וַיְבִינּוּ בַּמִּקְרָא" < לקט ביאורי מילים לירמיהו פרקים כ"ג-כ"ד

פרק כ"ג (ה) **וְהִקְמַתִּי לְדוֹד צָמַח צָדִיק וּמֶלֶךְ מֶלֶךְ וְהַשְׁכִּיל וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה בְּאֶרֶץ:** הבטחה לעתיד על מלך שיצמח מזרע דוד ויצליח במלכותו, ובניגוד למלכים הנוכחיים - הוא ילך בדרכי דוד ויעשה משפט וצדקה.

(ו) **וְזֶה שְׁמוֹ אֲשֶׁר יִקְרָאוּ ה' צִדְקָנוּ:** העם יקרא למלך 'ה' צדקנו' כיוון שצדק ה' יצא לפועל בימיו. פירוש אחר: ה' יקרא למלך 'צדקנו'. המשמעות היא שתהיה זהות גמורה בין המלך ובין ייעודו. יש המפרשים שפסוקים אלה נאמרו כנגד צדקיהו המלך, ששמו לא הלם את מעשיו.

(ט) **לְנִבְאִים, נִשְׁבַּר לְבִי בְּקִרְבִּי רַחֲפוּ כָל עַצְמוֹתַי:** נבואה זו מופנית אל 'הנביאים' - נביאי השקר, והנביא מתאר בה את חווייתו כנביא, חוויית של כאב, פחד ורעדה, מחמת הנבואה הקשה שיקבל בהמשך.

(י) **וְתָהִי מְרוּצְתָם רָעָה וּגְבוּרָתָם לֹא כֹן:** הם רצים לעשות רע, וגיבורים בדברי שקר.

(יז) **אִמְרִים אָמור לְמִנְאֲצֵי דָבָר ה' שְׁלוֹם יִהְיֶה לָכֶם:** נביאי השקר מרגיעים את הרשעים בדברי שלום, ובכך מניעים אותם להמשיך לחטוא ולא לתקן את דרכיהם.

(כב) **וְאִם עָמְדוּ בְּסוּדֵי וַיִּשְׁמְעוּ דְבָרֵי אֶת עַמִּי וַיִּשְׁבּוּ מִדְּכָם הֲרַע וּמְרַע מַעַלְלֵיהֶם:** אילו באמת עמדו הנביאים הללו בסוד ה', בפמליא של מעלה, אזי עליהם להשמיע את דברי ה' בלבד ולהשיב את העם בתשובה.

פרק כ"ד (א) **שְׁנֵי דוֹדָאִים תְּאֵנִים מוֹעֲדִים:** שני סלים מלאים תאנים מוכנים ומזומנים (מלשון מועד, זמן) לפני היכל ה'.
(ב) **כֹּן אֲכִיר אֶת גְּלוֹת יְהוּדָה:** אפלה לטובה את הגולים בגלות יהויכין.

משא ה' - מתוך: הרב מרדכי ברויאר, פרקי ישעיהו, עמ' 66-67

"...שלושה שמות מציינים את הנבואה משלוש בחינותיה: הנבואה היא 'דבר' היוצא מפי ה', היא 'משא' האמור על גוי ועל ממלכה, והיא 'חזון' הנגלה לעיני הנביא. והכתוב מדקדק תמיד לכנות את הנבואה בשם הראוי לה: לעולם 'דבר' נסמך על ה', 'משא' נסמך לאומה, 'חזון' נסמך לנביא. וכל המחליף את הסדר הזה ומשנה ממטבע שטבעו נביאים הרי הוא הופך 'את דברי אלהים חיים ה' צבאות אלהינו' (ירמיהו כ"ג, לו).

הנבואה בראשיתה היא דבר ה'. לא דבר הנביא הוא, אלא דבר ה' - ודבר אלהינו יקום לעולם. בטרם יתגלה בחזון הנבואה כבר יצא מפי ה' בדבר קדשו, ובטרם יהיה למשא על אומה הוא היה דבר ה' שלא ישוב ריקם. לא חזון ליבו ידבר הנביא, כי החזון הוא מפי ה', ולא גזרת גורלה תשא האומה כי המשא הוא 'משא דבר ה'!. אכן, דבר ה' הוא מקור המשא והחזון. וכשם ש'דבר' מתייחס לה', כך 'משא' מתייחס לאומה. הדבר יצא מפי ה' והנה הוא משא על אומה. אומה שחטאה תישא חטאה, כמשא כבד יכבדו עוונותיה. אולם המשא הוא משא העם, ולא משא ה'. לא את ה' הם מכעיסים, אלא אותם, למען בושות פניהם (ירמיהו ז', ט). אכן, לא משא ה' מביא את הגזרה, אלא גזרת ה' מטילה את המשא. לא דבר העם הוא משא על ה', אלא דבר ה' הוא משא על העם. שכן לא החטא כופה את עונשו על ה' אלא ה' הוא הגוזר עונש על החוטא..."